

THE ECONOMY OF MEDIEVAL HUNGARY

Szerk. József Laszlovszky – Balázs Nagy – Péter Szabó – András Vadas
Brill, Leiden–Boston 2018. 665 oldal

A magyar középkorkutatás szempontjából különös jelentősége van annak, ha a nemzetközi medievisztika a hazai eredményeket neves külföldi sorozatok részeként ismerheti meg. Az ilyen fontos kiadványok sorát szaporítja a Laszlovszky József, Nagy Balázs, Szabó Péter és Vadas András szerkesztésével készült kötet, amely a Brill Kiadó *East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450* sorozatának 49. részeként került az olvasók elé éppen tíz évvel a Kubinyi András névvel fémjelzett *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon* (Bp. 2008.) megjelenése után.

Jóllehet, az új kötet elsősorban a külföldi olvasóközönséget célozza meg, a magyar kutatók is haszonnal forgathatják a kiadványt. Bár a *The Economy of Medieval Hungary*, illetve a *Gazdaság és gazdálkodás...* szerzőgárdája nagyrészt megegyezik, ez korántsem jelenti azt, hogy a szerkesztők tíz évvel a magyar nyelvű kötet megjelenése után megelégedtek volna a 2008-as kiadvány egyszerű lefordításával. (Ez azért sem lett volna járható út, mert az elmúlt években jelentős előrelépések történtek a középkori magyar gazdaságtörténet területén – elegendő csak a Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport gondozásában az utóbbi években sorra megjelenő vastos kötetekre utalni). Mivel a kötet terjedelme meghaladja a hat-száz oldalt, és 24 tanulmányt foglal magába, nem vállalkozhatok mindegyik munka ismertetésére. Írásomban ezért a kötet azon jellemzőire koncentrálok, amelyek megkülönböztetik 2008-as elődjétől, valamint a magyar olvasóközönség figyelmét is felkelthetik.

A könyvben csak négy teljesen új tanulmány található, azonban számos írást jelentősen kibővített a szerzője térben és időben, így a kiadvány a középkori magyar gazdaságtörténet több olyan területére is kiterjed, amely a magyar nyelvű előzményből kimaradt. Mindezt a szerkesztők jónak látták megváltoztatni a kötet felépítését. A korábbi *Környezeti és társadalmi adottságok*, *Gazdasági ágak* és *A gazdasági szervezet keretei* hármas helyett a tanulmányok öt szerkezeti egységre oszlanak: *Struktúrák*, *Ember és természet kölcsönhatása a termelésben*, *Pénz, bevétel és igazgatás*, *A termelés szférái* és végezetül *Kereskedelmi kapcsolatok*.

Az első egységben a népességtörténeti áttekintés (Kubinyi András, Laszlovszky József) mellett olvashatunk egy részben friss alap kutatásokra támaszkodó tanulmányt a hosszú távú környezeti változásokról a középkori Magyarországon (Ferenczi László et al.). Míg a 2008-as kötetben lévő tanulmány az általános európai tendenciákra összpontosított, addig az angol nyelvű változat a közelmúltig ismeretlen mozgatórugókat tár elénk, melyek jelentős mértékben befolyásolták a középkori településstruktúra változásait a Kárpát-medencében. Eszerint az árterületek szomszédságában, alacsonyan fekvő települések tömeges elnéptelenedése a késő Árpád-kortól kezdődően összefüggésbe hozható a vízszint fokozatos emelkedésével. Kimutatható, hogy az elhagyott falvak népessége az árvízmentes fennsíkokon létrejött nagyobb településekben tömörült. Eközben a korábban szántóként használt, mélyebben fekvő területek nagy kiterjedésű legelőkké alakultak át, amelyek megalapozták az extenzív szarvasmarha tenyésztés felfutását a középkor végén. Emellett Szilágyi Magdolnának a 2008-as kötetben előzményekkel nem rendelkező tanulmánya számos, magát máig szívósan tartó közhellyel leszámol a középkori társadalmak térbeli mobilitásával kapcsolatban.

A második, *Ember és természet kölcsönhatása a termelésben* című egységben tűnik elénk először hangsúlyozottan a szerkesztőknek az a törekvése, hogy a 2008-ban jelentősen alulreprezentált Árpád-kor a jelen kötetben sokkal hangsúlyosabb szerephez jusson. Ennek jegyében Laszlovszky József írása a földművelésről már nemcsak a késő középkort öleli fel, hanem a

korai időszakokra is kiterjed. Draskóczy Istvánnak a sóbányászatot és kereskedelmet bemutató, késő középkorra fókuszáló munkája mellett a kötetben F. Romhány Beatrix tollából önálló tanulmányt kapott az 1241 előtti korszak, s ez teljesen új szempontok szerint értékeli az 1233. évi beregi egyezményt. Újszerű érvelésével azt igyekszik hangsúlyozni, hogy a megállapodással az egyházi intézmények valójában a só szállítására kaptak a királytól koncessziót, tehát az uralkodó nem a sóért fizetett, hanem a szállítási költségek ellentételezéseként. Ugyancsak ebben a szerkezeti egységben kapott helyet az állattartás, vadászat és halászat (Bartosiewicz László et al.), a bányászat (Batizi Zoltán), az erdőgazdálkodás (Szabó Péter) és a vízgazdálkodás (Ferenczi László.)

A harmadik egységben szerepel a pénzverés, a pénzügyi igazgatás és az adózás. A földesúri adó kérdéskörét a késő középkorra vonatkozóan Nógrády Árpád már a 2008-as kötetben is részletesen vizsgálta, fontos megállapítása, hogy a korszakban a jobbágyság földesúri terhei a korábban feltételezettnél jóval alacsonyabbak lehettek. Ez azért is jelentős fejlemény, mert Neumann Tibor a szabad királyi városok adóztatása kapcsán („Minden időkből kegyelmes urak kívánunk lenni.” In: Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Kádás István – Weisz Boglárka. Bp. 2017. 103–104.) nemrég hasonló megállapításra jutott. A tíz évvel ezelőtt megjelent kiadványból fájóan hiányzott a királyi bevételek átfogó tárgyalása. Ezt a hiányosságot most részben Weisz Boglárka tanulmánya pótolja az Árpád-kori királyi bevételek rendszerének tételese bemutatásával, az 1301 utáni időszakra vonatkozóan pedig Tóth Csaba és Gyöngyössi Márton írásaiban találhatunk fontos ismereteket az éremverésről és a pénzügyi igazgatásról.

A könyv negyedik részében a termelés különböző szférái kerülnek bemutatásra. A városi gazdálkodást Szende Katalin, a mezővárosokét Petrovics István, a késő középkori váruradalmaikat pedig Kenyeres István tollából ismerhetjük meg, s ugyancsak ebben az egységben olvashatunk a középkori kézművesiparról (Szende László). F. Romhányi Beatrix 2008-as tanulmányában még csak a kolostori gazdálkodás feldolgozására vállalkozott, a jelenlegi kötetben megjelent írása viszont a középkori egyházi gazdálkodás minden területét átfogja.

A kiadvány utolsó egysége a kereskedelmi kapcsolatok vizsgálata köré épül. Hiánypótló változás a korábbi kötethez képest, hogy Kubinyi Andrásnak a belkereskedelemtől írt, de csak a késő középkort felölelő tanulmányának párjaként megszületett egy új fejezet az Árpád-korról is, Weisz Boglárka jóvoltából. A nemzetközi kereskedelemmel három írás is foglalkozik: Nagy Balázs az egész középkorra vonatkozóan ismerteti a különböző fontosabb tendenciákat, Feld István a Magyarországra importált tárgyakat vizsgálja mint a gazdaságtörténet forrásait, Arany Krisztina pedig, aki 2008-ban még csak a firenzei–magyar gazdasági kapcsolatok elemezte, a jelenlegi kötetben már az összes külföldi üzleti érdekeltség bemutatására vállalkozik Magyarországon.

A *The Economy of Medieval Hungary*ban figyelemreméltó az a számos magas minőségű térkép, amelyeknek a túlnyomó többsége a 2008-as kötetben nem szerepelt. A mostani kiadványt gazdagító térképek egy része korábban már megjelent magyar nyelven, azonban akadnak köztük előzmény nélküliek is. Így amellet, hogy jelentősen megkönnyítik a külföldi kutatóknak az adott témában való eligazodást, ezeknek a térképeknek egy része a magyar középkorászok figyelmére is számot tarthat.

Egy magyar témában megjelent idegen nyelvű kiadvány esetén kulcskérdés a fordítás minősége. Általánosságban elmondható, hogy a könyv angol nyelvzete kiváló. Ugyanakkor a *comes* és a hozzá kapcsolódó kifejezésnek (*comes udvarnicorum* stb.) fordításában és használatában következetlenségek fedezhetők fel. Véleményem szerint a *comes* szó – jelöljön társadalmi állást vagy betöltött tisztséget – semmiképpen sem helyettesíthető minden további magyarázat nélkül az angol *count* kifejezéssel, ez súlyosan félrevezetheti ugyanis a külföldi

olvasót. A *count* elsődleges jelentéstartalma ugyanis összehasonlíthatatlanabban szűkebb a középkori magyarországi latinságban használt *comes*-énél. Hiába tudja azonnal a magyar olvasó, hogy mit takar például a *count palatine* kifejezés, a külföldi olvasó számára ez egyáltalán nem egyértelmű: egészen mást jelent ez a szó lengyel vagy akár német történeti kontextusban. Érdemesebb lett volna a többek között Weisz Boglárka által követett eljárást általánosítani a kötetben, azaz a latin *comes* szót – és a kapcsolódó kifejezéseket – következetesen megtartani az angol nyelvű szövegben, ahol pedig szükséges, kiegészíteni rövid magyarázattal vagy a magyar szakkifejezéssel.

Összességében a *The Economy of Medieval Hungary* teljesebb összefoglalóját nyújtja a középkori magyar gazdálkodásnak, mint 2008-as magyar kiadású elődje. Az elmúlt tíz év kutatásának eredményeit felhasználva hangsúlyosabban foglalkozik az Árpád-korral, illetve több olyan területet is érint – például a királyi adózást –, amely a 2008-as kötetből teljesen hiányzott. Ez, valamint a kötetben szereplő számos egyedi térkép egyértelműen arra predesztinálja a kiadványt, hogy a magyar medievisztika jelentős kézikönyvei között foglaljon helyet.

Veres Kristóf György

Cséby Géza

A KESZTHELYI HELIKON

Gróf Festetics György szerepe a magyar művelődéstörténetben

Pannon Írók Társasága, Zalaegerszeg 2017. 434 oldal

Festetics György szerepének mélyebb feltárása és (át)értékelése terén elsőként Kurucz György monográfiája (*Keszthely grófja, Festetics György*. Bp. 2013.) nyitott új korszakot a művelődéstörténeti kutatásban. Ennek folytatása, kiegészítése kíván lenni Cséby Géza kötete, azzal a kimondott céllal, hogy összefoglalja „mindazokat az emberi és társadalmi körülményeket” (12.), amelyek ismerete szükséges egy teljes Festetics György-biográfia megalkotásához. A szerzői szándék szerinti komplex kép kialakításához Cséby Festetics életének több aspektusát vizsgálja kutatói hevülettel, rendkívül élvezetes stílusban, sok apró részletet felfedve, ami közelebb hozza az olvasókat mind az ábrázolt személyhez, mind a klasszikus századforduló korszakához. Az igényes megjelenésű, keményborítású, gazdagon illusztrált és szellősen tördelt könyv szép manifesztációja a Festetics családot, de különösen György gróf személyét Keszthelyen övező kultusz megnyilvánulásának, azonban Cséby Géza több évtizedes munkásságának megkoronázásaként is értékelhető: a kötet gerincét ugyanis a témában született, korábban megjelent írásai adják, amelyeket először doktori disszertációja megírásakor, 2013-ban rendezett koszorúba (*Gróf Festetics György szerepe a magyar művelődéstörténetben*. Doktori [PhD] értekezés. Szeged 2013.)

A kötet két fő egységből – Festetics György családi hátterének, személyiségének megrajzolásából és mecénási tevékenységének bemutatásából – áll, amelyhez a szerző – az impozáns bibliográfia mellett – függeléklet és mutatókat kapcsol.

A mű rövid bevezetőjében a célkitűzés mellett a szerző rövid ismertetést is ad a Festeticseket övező kultuszról, illetve a családra vonatkozó kutatások jelenlegi állapotáról. Az ezt követő jellemrajzban tárgyilagosan mutatja be György gróf hátterét, életének jelentősebb állomásait és megszerzett műveltségének alapvető jellemzőit. Ebben a tematikus egységben jelenik meg